

ANDRZEJ GACA – ALEKSANDER JAGIELSKI (Toruń)

Wprowadzenie absolutyzmu w Danii i wydanie „Prawa królewskiego” (*Kongeloven*) w roku 1665

Zniesienie zasady elekcyjności tronu i zgoda na wprowadzenie władzy dziedzicznej króla, którą wyrazili przedstawiciele wszystkich stanów w październiku 1600 roku¹, akt wydany 10.01.1661 przez Fryderyka III, a przeznaczony do podpisu przez szlachtę, duchowieństwo i reprezentantów miast (*Arveregeringsakt*)², wreszcie nowe zasady zawarte w nowym Prawie Królewskim (*Kongeloven*) z roku 1665³ otwierały drogę do rozwoju absolutyzmu w Danii, tworząc zarazem formalno-prawne podstawy nowego ustroju politycznego Królestwa. Ustrój ten przetrwał prawie dwa wieki tj. do roku 1849, kiedy ustanowiona została monarchia konstytucyjna.

Aby lepiej zrozumieć przyczyny wprowadzenia absolutyzmu w Danii w drugiej połowie XVII wieku⁴, należy krótko scharakteryzować sytuację polityczną Królestwa od połowy XV wieku do roku 1600. Detronizacja króla Eryka Pomorskiego w roku 1439 spowodowała, że władza królewska w Danii uległa znacznemu osłabieniu. Coraz większą rolę w państwie odgrywał

¹ *Danmarks Historie*, pod red. J. Danstrup a i H. Kocha, t. 8: *Den unge Enevaelde* (1660–1721), oprac. G. Olsen, Kbh 1964, s. 25 i n.

² *Ibidem* s. 44 i n.; A. D. Jørgensen, *Kongeloven og dens Forhistorie*, Kbh 1896, s. 1–4

³ *Danmarks Historie*, t. 8, s. 126 i n.; ponadto zob. E. Ekman, *Das dänische Königs-gesetz von 1665* [w:] *Absolutismus*, oprac. W. Hubatsch, Darmstadt 1973, s. 223 i n.; tenże, *The Royal Law of 1665*, *Journal of Modern History*, t. 29, 1957, s. 102 i n.; K. Fabricius, *Kongeloven*, Kbh 1920, s. 305 i n.

⁴ Zagadnienie wprowadzenia absolutyzmu omówione jest dość szeroko w wielu opracowaniach historii Danii i historii ustroju Danii; zob. np. *Danmarks Historie*, pod red. J. Danstrup a i H. Kocha, t. 8, oprac. G. Olsen, Kbh 1964, s. 19 i n.; Schultz *Danmarks Historie*, t. 3, Kbh 1949, s. 336 i n. Wśród prac monograficznych wymienić należy zwłaszcza: J. A. Fredericia, *Adelsvaeldens sidste dage*, Kbh 1894; tenże, *Frederik III og Enevaeldens Indførelse*, *Historisk Tidsskrift*, R. 5, t. 6, z. 5, s. 715–817; Chr. Bruun, *Enevaeldens Indførelse i Danmark og Kongelovens Tilblivelse*, Kbh 1887; tenże, *Et Bidrag til den rette Forstaaelse af Enevaeldens Indførelse i Danmark 1660* *Historisk Tidsskrift*, R. 5, t. 2, s. 635–700. Dla badaczy polskich in-

zaczęła Rada Państwa (*Rigsraad*), złożona z niewielu przedstawicieli najważniejszych rodów magnackich i najwyższych dostojników kościelnych⁵. To ona faktycznie przejęła ster rządów w Królestwie, jako że król związany był uchwałami większości członków Rady. Decydując o najważniejszych sprawach państwowych, Rada stała na straży szlacheckich przywilejów, ustawicznie je rozszerzając. Ważnym jej uprawnieniem stało się redagowanie swego rodzaju kapitulacji wyborczych (*Haandfaestning*), przypominających polskie artykuły henrykowskie, które narzucano nowo wybranym władcom podczas elekcji⁶. Królowie duńscy, aby przeciwstawić się dominacji możnych, odwo-

teresująca może być ocena zmiany formy rządów w Danii w 1660 roku przypisywana wojewodzie brzesko-kujawskiemu Janowi Jakubowi Potulickiemu zawarta w pracy *Historia o rewolucji Królestw Szwedzkiego i Duńskiego po polsku wyłożona*, wydanej anonimowo w roku 1701 i wznowionej w latach 1725 i 1756. Druga część tej pracy (s. 239–288) zatytułowana *Krótkie zebranie relacji o odnowieniu Królestwa Duńskiego* oparta jest na francuskim przekładzie (Amsterdam 1695) Anglika Roberta Moleswortha *Account of Denmark* wydanego w Londynie w 1692 roku; zob. K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 18, Kraków 1901, s. 219 i n., t. 25, Kraków 1913, s. 180 i n.

⁵ Wymieniona po raz pierwszy w dokumencie pod datą 1276, coraz większą rolę odgrywać zaczyna, złożona z wąskiego grona zaufanych i zaprzysięganych doradców Rada Państwa (*Rigsraad*). Posiadała ona szereg stale rosnących, choć nigdy nie określonych formalnie uprawnień, które wzrosły zwłaszcza, po zmniejszeniu roli a następnie zaniechaniu zwoływania *Danehof*; tj. pod koniec XIV wieku. Obok stricte politycznych kompetencji takich jak: wybór i możliwość detronizacji monarchy, zgoda na oddawanie w lenno ziem należących do Królestwa, wypowiadanie wojen i zawieranie pokoiów, redagowanie *Haandfaestningów*, zgoda na nakładanie nowych podatków, udział w prawodawstwie sprawowała wspólnie z królem władzę sądowniczą, odbywając regularnie specjalne posiedzenia, zarówno powszechne, jak i prowincjonalne *Herredage* z udziałem możnowładztwa.

⁶ Szczególnym rodzajem aktów prawa stanowionego wydawanych w Danii od połowy XIII wieku były tzw. *Haandfaestninger*. Poprzez *Haandfaestning* pierwotnie rozumiano pisemne zobowiązania króla, dotyczące sposobu, w jaki chciał on sprawować swoje rządy. Z reguły monarcha składał w tej formie obietnice skierowane do szerszego kręgu osób, co stanowiło zarazem podstawę stanowienia powszechnych norm prawnych. *Valghaandfaestninger*, kapitulacje wyborcze przypominające polskie artykuły henrykowskie, wydawane w Danii od roku 1320 do 1648, stanowiły odmianę zobowiązań królewskich, redagowanych i zaprzysięganych w związku z elekcją monarchy. Pierwotnie były one rodzajem suplementu do ustnych przyrzeczeń składanych z okazji wyboru króla. Treść *Haandfaestning* ustalana była w drodze negocjacji prowadzonych przez przyszłego lub panującego monarchę i ludzi, którzy faktycznie decydowali o wyborze. Pierwotnie byli to możnowładcy, później członkowie Rady Państwa (*Rigsraad*). W niektórych przypadkach, chociaż zazwyczaj za pośrednictwem Rady, pewien wpływ na treść *Haandfaestning* wywierała szlachta. Starsze kapitulacje wyborcze spisywano po łacinie, młodsze występują w języku duńskim. Między zawartością poszczególnych *Haandfaestninger* zachodzą niekiedy znaczne różnice, chociaż w przypadku pewnej ilości kapitulacji występują nieomal dosłowne powtórzenia (np. w roku 1536, 1559, 1596 i 1648). Wśród powtarzających się treści *Haandfaestninger* wymienić można m.in. następujące zobowiązania: przestrzeganie przywilejów szlacheckich, coroczne zwoływania *Danehof* (później zgromadzenia stanów), przestrzeganie elekcyjności tronu, podejmowanie szeregu ważnych decyzji państwowych (np. polityka zagraniczna, podatki, prawodawstwo) w uzgodnieniu z Radą Państwa, pewne postanowienia dotyczące prawa karnego i procesowego, w tym zwłaszcza zakaz więzienia kogokolwiek bez wyroku sądowego, prawo wypowiedzenia posłuszeństwa królowi w przypadku nieprzestrzegania przez niego przyjętych na siebie i zaprzysiężonych zobowiązań. Obszerny wybór tych aktów znaleźć można w *Danske Kongers Haandfaestninger og andre lignende Acter*, wyd. H. Matzen, Kbh 1889, oraz w *Danske*

lywali się niekiedy do powstałej w XV wieku reprezentacji stanowej, w której oprócz przedstawicieli szlachty i duchowieństwa zasiadali reprezentanci mieszczan i chłopów.

Po bezpotomnej śmierci króla Krzysztofa Bawarskiego w 1448 r. na tron duński wybrany został Chrystian I, założyciel dynastii oldenburskiej. Państwo pod panowaniem Oldenburg – Gottorpów składało się z królestw Danii i Norwegii oraz księstw Szlezewiku i części Holsztynu. O ile Dania była w zasadzie państwem elekcyjnym⁷, tron norweski był dziedziczny. Po zwycięskiej rywalizacji z Hanzą (1426–1457) i ze Szwecją⁸ Dania stała się faktyczną władczynią Morza Bałtyckiego. Jednocześnie koniunktura na zboże i bydło na rynkach zachodniej Europy stwarzała lepsze warunki eksportu i skłaniała szlachtę do rozszerzania arealu folwarków i przywrócenia pańszczyzny⁹. Dobra koniunktura na wyroby rolniczo-hodowlane zapewniała szlachcie poważne korzyści. Znaczne zasoby materialne, którymi dysponowała duńska szlachta, ułatwiły jej poważne wzmocnienie wpływu na rządy w państwie, kosztem ograniczania władzy królewskiej. Dążenia szlachty do wzmocnienia swojej pozycji w państwie zaostrzyły występujący już wcześniej konflikt między szlachtą a mieszczaństwem.

Złamać przewagę szlachty i ograniczyć wpływ oligarchicznej Rady Państwa na rządy usiłował Chrystian II (1513–1523), ale nie osiągnął zamierzonego rezultatu, ponieważ został obalony w roku 1523. Wypędzenie Chrystiana II i osadzenie na tronie duńskim Fryderyka I (1523–1533) było poważnym sukcesem szlachty, która wykorzystała te fakty do dalszego umacniania swojej pozycji w państwie¹⁰. W roku 1536 Chrystian III (1534–1559) wprowadził w Danii reformację, połączoną z sekularyzacją dóbr kościelnych i klasztornych, co powiększyło znacznie majątek Korony i poważnie podniosło au-

Kongers Haandfaestninger og lignende Acter, wyd. C. F. Wegener, t. 2, Kbh 1856 – 1860; DR, s. 64 i n.; *Forlaesninger*, s. 230 i n.; A. Hude, *Danehoffet*, Kbh 1893, s. 91 – 117; K. Erslev, *Den saakaldte „Constitutio Valdemariana” af 1326*, Historisk Tidsskrift, R. 6, t. 6, s. 205–248; E. Arup, *Om Overleveringen af Valdemar 3. s haandfaestning og kirketienden i Danmark i det 13. Og 14. Aarhundrede*, Scandia, 2. 1, s. 258–280; J. Steenstrup, *Valdemar Sejre Død og de ved Tronskiftet vedtagne Aendringer i Landets Styrelse*, Historisk Tidsskrift, R. 10, t. 3, s. 25 i n.

⁷ Zob. P. Johs. Jørgensen, *Dansk Retshistorie*, Kbh 1940, s. 303 i n.

⁸ W wyniku polityki królowej Małgorzaty (1387–1412) doszło do unii personalnej Danii z Norwegią i Szwecją (1397), zwanej unią kalmarską. Powstanie w Szwecji pod wodzą Engelbrechta (1434–1435), choć stłumione, położyło kres pierwszej fazie unii, która z przerwami, mimo zbrojnych starć ze Szwecją, przetrwała formalnie do roku 1523.

⁹ Zdobyć silnej pozycji ekonomicznej ułatwiło szlachcie uzyskanie zwierzchności nad poddanymi sobie chłopami. Już *Haandfaestning* z roku 1483 stwierdza, że szlachcic „winien być królem nad swą ludnością wiejską”. Na pocz. XVI wieku szlachta zdobywa sobie prawo sądownictwa poddanych, aż do prawa karania śmiercią włącznie; zob. *Danske Socialhistorie* t. 3, Kbh 1980; E. L. Petersen, *Fra standssamfund til rangs samfund 1500–1700*, Kbh 1980, s. 117.

¹⁰ M.in. zwiększono liczbę członków Rady Państwa, rozszerzono władzę szlachty nad włóścianami, zniesiono wszystkie nowe prawa wydane przez Chrystiana II, zobowiązano króla do niewydawania nowych praw bez zgody Rady Państwa.

torytet monarchii¹¹. W warunkach utrzymującej się koniunktury eksportowej postępował dalszy rozwój gospodarczy kraju.

Dążenia do utrzymania panowania na Bałtyku zmusiły jednak Danię do kosztownej a bezowocnej wojny ze Szwecją (1563–1570), prowadzonej za panowania Fryderyka II (1559–1588)¹². Wprawdzie rozwój handlu i gospodarki morskiej¹³ oraz trwająca nadal dobra koniunktura w rolnictwie pozwoliły Danii szybko odzyskać równowagę gospodarczą i wzmocnić swą pozycję ekonomiczną, ale z kolei przewlekłe i niepomysłne wojny ze Szwecją prowadzone za czasów panowania Chrystiana IV (1588–1648) oraz udział w wojnie trzydziestoletniej po stronie protestanckiej doprowadziły do zajęcia przez wojska szwedzkie całej Danii (1657) i utraty na rzecz Szwecji Gotlandii, Ozylii i (na 30 lat) Hallandu (1645 – traktat w Brömsebro), a następnie Skonii, Hallandu, Blekinge i części Norwegii (1658 – traktat w Roskilde)¹⁴. W rezultacie Dania utraciła ostatecznie swą mocarstwową rolę na Bałtyku, który stał się „morzem wewnętrznym” Szwecji.

Wojny ze Szwecją, zwłaszcza w latach 1657–1660, nie tylko wyniszczyły kraj, ale przyniosły utratę ważnych prowincji leżących w południowej części Półwyspu Skandynawskiego. Spowodowały one ruinę skarbu i zadłużenie sięgające około 5 mln talarów¹⁵. Poważnie ucierpiało wiele wsi, zniszczone i wyludnione zostały liczne miasta¹⁶. Nieszczęścia, jakich zaznał kraj w wy-

¹¹ Sekularyzowane dobra kościelne i klasztorne powiększyły majątek Korony nieomal do połowy terytorium Danii. Dążąc do umocnienia swojej władzy król Chrystian III na zjeździe zwołanym do Kopenhagi w roku 1536 z udziałem przedstawicieli szlachty, mieszczaństwa i chłopów nie tylko wprowadził luteranizm w Danii dale również znacznie powiększył zakres swych uprawnień. Przykładem tego mogą być uchwały zjazdu dotyczące opuszczenia w ślubowaniu królewskim zapisu o prawie do oporu, uznania syna królewskiego Fryderyka II jako następcy tronu, czy wreszcie znacznego ograniczenia uprawnień Rady Państwa.

¹² Wojna ze Szwecją nie przyniosła wprawdzie Danii poważniejszych strat, jeżeli chodzi o terytorium Królestwa, ale spowodowała poważne wyczerpanie kraju oraz pogłębienie niechęci między tymi państwami. Wojna. zrujnowała skarb, ponieważ prowadzona była nieomal wyłącznie przy pomocy armii zaciężnej składającej się głównie z landsknechtów niemieckich.

¹³ Znaczący rozwój duńskiego handlu w owym czasie wyrażał się m.in. w zorganizowaniu przez kupców kopenhaskich Duńskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej i Zachodnioindyjskiej, założeniu licznych placówek handlowych oraz zdobyciu kolonii na Cejlonie, w Indiach, na wybrzeżu Zatoki Gwinejskiej w Afryce i w Indiach Zachodnich. Dynamiczny rozwój handlu i gospodarki morskiej przyczynił się do bogacenia się duńskiego mieszczaństwa.

¹⁴ Te korzystne dla Szwecji warunki nie zadowolili jednak Karola X Gustawa, który w poł. sierpnia roku 1658 zerwał świeżo zawarty pokój w Roskilde i zaczął nową wojnę z Danią. Zdecydowana postawa mieszczan kopenhaskich, którzy z wielką energią zorganizowali obronę Kopenhagi, uniemożliwiła Szwedom zdobycie stolicy. W wojnie tej sojusznikiem Danii była m.in. Polska, przysyłając na pomoc korpus jazdy pod wodzą Stefana Czarnieckiego (1659); zob. W. Czapliński, *Wyprawa S. Czarnieckiego do Danii w latach 1658/59*, [w:] *Polska a Dania w XVI–XX w.*, Warszawa 1976, s. 201–321. 6.VI 1660 podpisany został kolejny traktat zwany kopenhaskim, na mocy którego Dania odzyskała Bornholm i okręg Trondheim w Norwegii. Tym samym utrata posiadłości na północ od Sundu stała się definitywna.

¹⁵ E. L. Petersen, op. cit., s. 343.

¹⁶ Jak podaje W. Czapliński, w Danii uległo zniszczeniu w wyniku tych wojen przypuszczalnie ok. 2700 zagród chłopskich; zob. W. Czapliński, K. Górski, op. cit. s. 208.

niku nieudolnej polityki Chrystiana IV, mimo że nie zmniejszyły popularności króla cieszącego się sympatią większości Duńczyków, nadwyrężyły powagę tronu i poważnie osłabiły władzę monarszą. Szlachta wyzyskując przedwczesną śmierć wybranego wcześniej następcy tronu, księcia Chrystiana, przedstawiła jego młodszemu bratu Fryderykowi III przed wyniesieniem go na tron *Haandfaestning*, w którym musiał się on zrzec władzy dziedzicznej w Norwegii, Radzie Państwa przyznano prawo wyboru kandydatów na opróżnione miejsca członków Rady, prawo obsadzania najwyższych urzędów państwowych, decydowania o niektórych sprawach polityki zagranicznej, wyrażania królowi zgody na nabywanie dóbr i wyjazdy z kraju. Ponadto Rada żądała obniżenia opłat za lenna i domagała się zwoływania co rok zgromadzenia stanów uprawnionego do uchwalania nowych podatków i stanowienia nowych ustaw¹⁷.

Długotrwałe wojny wprowadziły również zamęt w stosunkach społecznych. Coraz częściej obwiniano szlachtę jako ten stan, który przyczynił się, w pierwszym rzędzie, do porażki militarnej. Krytyczne głosy wobec istniejącego wówczas w Danii ustroju społecznego wyrażane były głównie przez przedstawicieli mieszczaństwa, zwłaszcza kopenhaskiego. Uzyskane w roku 1659 przywileje pozwalały mieszczaństwu sądzić, że przebudowa ustroju społecznego wzmocni jeszcze – uzyskaną w wyniku tych przywilejów – pozycję tego stanu¹⁸.

Aby rozwiązać trudności finansowe kraju Rada Państwa, mając świadomość, jak niepopularne będzie wprowadzenie nowych podatków, zaproponowała zwołanie zgromadzenia stanów, do czego doszło we wrześniu 1660 roku¹⁹. Król i ludzie z otoczenia monarchy, zwłaszcza tacy jak Krzysztof Gabel, Hannibal Sehested i wojskowi Hans Schack i Ernst Eberstein, zamierzali wykorzystać zgromadzenie do przeprowadzenia zasadniczych zmian istniejącego ustroju politycznego²⁰. Już na pierwszym posiedzeniu J. Gersdorff zaatakował szlachtę, zarzucając jej nieumiejętność zorganizowania obrony kraju, co uznał za główną przyczynę poniesionej klęski. Jako podstawowy cel zebrania stanów przedstawił on uchwalenie nowych podatków na wojско i pokrycie długów państwowych. Szlachta gotowa była uchwalić takie

¹⁷ Zob. W. Czapliński, *Dzieje Danii nowożytnej (1500–1975)*, W-wa 1982, s. 74.

¹⁸ W uznaniu zasług mieszczan Kopenhagi i Christianshavn w wojnie 1658 – 1660 król Fryderyk II nadał obu miastom 24 III 1659 roku przywileje, które w najważniejszych punktach dawały mieszczanom te same prawa, jakie dotąd posiadała wyłącznie szlachta. M.in. przyznano mieszczanom obu miast prawa zakupu dóbr szlacheckich i piastowania urzędów, dotąd zastrzeżone dla szlachty. Wśród mieszczan, głównie kopenhaskich, myślano o dalszych reformach, zwłaszcza o częściowym choćby zrównaniu mieszczan ze szlachtą w sprawach podatkowych i o dostępie do administracji lenn królewskich.

¹⁹ Zgromadzenie liczyło 200 osób; szlachtę reprezentowało 100 osób, duchowieństwo – ok. 35, mieszczan – ponad 60. Chłopi nie mieli swoich przedstawicieli.

²⁰ Plany przebudowy ustroju politycznego poparli zwłaszcza: współpracujący z królem J. Gersdorff, ochmistrz państwa K. Gabel, burmistrz Kopenhagi Hans Nansen i stojący na czele duchowieństwa biskup Roskilde, Hans Svane.

podatki, ale pod warunkiem, że sama będzie zwolniona od ich płacenia. W wyniku pogłębiania się nieporozumień między przedstawicielami poszczególnych stanów mieszczanie, mając poparcie duchowieństwa, zaczęli domagać się bardziej radykalnych reform²¹. Współpracownicy króla, skupieni wokół dworu, wysunęli wówczas nowy projekt – usunięcia wolnej elekcji i wprowadzenia władzy dziedzicznej w Danii. Na początku października pojawił się memoriał (jego autor nie jest znany) zawierający projekt przeprowadzenia wspomnianych zmian ustroju politycznego²². Memoriał ten przyjęty został przez przedstawicieli mieszczan i duchowieństwa i gorąco poparty przez ich przywódców Nansena i Svanego. 8 października przedstawiciele stanów niższych proponują Fryderykowi III prawa dziedziczne dla dynastii oraz przejęcie przez niego pełni władzy. Król zgodził się przyjąć projekt, pod warunkiem wyrażenia na niego zgody przez przedstawicieli wszystkich trzech stanów. By skłonić szlachtę do ustępstw, w nocy z 10 na 11 października zamknięto bramy miasta i zmobilizowano wojsko²³. W wyniku tego nacisku Rada Państwa reprezentująca całą szlachtę zaaprobowała 13 października ten projekt, zapewniając króla o swej zgodzie na dziedziczenie tronu²⁴. W ten sposób Dania przestała być państwem elekcyjnym, a stała się królestwem dziedzicznym. 16 października zgromadzenie stanów podpisało dokument kasujący *Haandfaestning* (*Haandfaestning Ophaevelse*), przekazany Fryderykowi III następnego dnia z zaznaczeniem, że traci on moc obowiązującą a król wolny jest od złożonej w nim przysięgi. W dniu 18 października 1660 roku odbyło się na placu przed zamkiem Christiansborg uroczyste złożenie przez stany ślubowania królowi jako dziedzicznemu władcy (*Arvehyldingen*). Równocześnie z kasacją *Haandfaestning* zgromadzenie stanów wyraziło nadzieję, że król wyda reces służący wszystkim stanom w królestwie. Król ze swej strony przyrzekł, że utworzy taką formę rządów, która zabezpieczy prawa wszystkich poddanych. Równocześnie postanowiono, że zostanie wydane nowe prawo mające charakter konstytucji państwa, zastępujące *Haandfaestning*, jednakże stworzenie tego prawa pozostawiono samemu królowi.

²¹ Projekt tych reform zawarty został w anonimowym memoriale rozpowszechnionym wśród przedstawicieli stanów pod koniec września 1600 roku. Wśród propozycji znajduje się m. in. żądanie wynagradzania urzędników pieniędzmi, rewindykacji zastawionych ziem, kontroli społecznej nad gospodarką finansową państwa, zniesienia poddaństwa chłopów i zastąpienia pańszczyzny czynszami.

²² Zob. Schultz, *Danmarks Historie*, t. 3, Kbh 1949, s. 345; W. Czapliński, *Dzieje Danii nowożytnej (1500–1975)*, W-wa 1982, s. 84; J. A. Fridericia, *Adelsvaeldens sidste dage*, Kbh 1894, s. 519; tenże, *Frederik III og Enevældens Indførelse*, Historisk Tidsskrift, R. 5, t. 6, s. 744.

²³ Zob. Schultz, *Danmarks Historie*, s. 347; J. A. Fridericia, *Frederik III og Enevældens Indførelse*, s. 747.

²⁴ Zob. K. Fabricius, *Kongeloven*, Kbh 1920, s. 305 i n.; *Danmarks Historie*, pod red. J. Danstrup i H. Kocho, t. 8, oprac. G. Olsen Kbh 1964, s. 126 i n.; P. Johs. Jørgensen, *Dansk Retshistorie*, s. 551.

Wszystkie dotąd przeprowadzone zmiany ustroju nie były równoznaczne z wprowadzeniem absolutyzmu w Danii. Oznaczały jedynie, że władza najwyższa miała odtąd należeć nie do Rady Państwa, lecz do króla. Król dziedziczny, w przeciwieństwie do elekcyjnego, nie był odpowiedzialny przed prawem ani poddanymi, dlatego też wykluczone zostały formalne gwarancje przeciw nadużyciu przez niego władzy. Powszechnie jednak uznawano, że władza królewska powinna podlegać pewnym ograniczeniom. Nadal miały być powoływane zgromadzenia stanów. Uważano, że królowie dziedziczni winni potwierdzać przywileje stanowe. Królowi Fryderykowi III zależało na tym, by zmiana systemu rządów mogła uchodzić za wyraz woli narodu. Dlatego wydał on 10 stycznia 1661 roku specjalny akt (tzw. *Enevolds-Arveringeringsakt*), przeznaczony do podpisu przez szlachtę, duchowieństwo i reprezentantów miast. Podpisujący ten akt zapewniali, iż godzą się nie tylko na przekazanie królowi praw dziedzicznych do korony, ale oddają mu z własnej woli „wszystkie *jura Majestatis*, absolutną władzę i wszystkie regalia oraz zwalniając od wszelkich danych prawnie zobowiązań”²⁵.

Trudno nie docenić znaczenia tego aktu, w praktyce bowiem stworzył on drogę do rozwoju absolutyzmu w Danii. Latem 1661 roku król wydał zarządzenie w sprawie przywilejów poszczególnych stanów²⁶. W związku z przeprowadzanymi zmianami zasad ustroju politycznego przystąpiono do przebudowy administracji centralnej. Wzorując się na Szwecji utworzono system kolegiów jako najwyższych urzędów centralnych. W lutym 1661 roku powołano sąd najwyższy *Højesteret*²⁷. Rada Państwa uległa powolnej likwidacji, a jej miejsce z czasem zajęła Tajna Rada, o kompetencjach i zakresie działania początkowo niezbyt dokładnie określonych. Dokonując reform administracji lokalnej zamieniono dawne lenna na powiaty (*amter*), na czele których stanęli

²⁵ Ostatecznie akt ten podpisało 987 duchownych, 381 mieszczan i 183 przedstawicieli szlachty; zob. *Danmarks Historie*, t. 8, s. 45.

²⁶ Mieszkańcy Kopenhagi zyskali potwierdzenie poprzednio przyznanych przywilejów i otrzymali w nagrodę za zasługi podczas obrony stolicy dobra Bistrup. Pozostałych mieszczan i duchownych zapewniono, że wszystkie poprzednie zarządzenia pomniejszające ich pozycję i dla nich niekorzystne mają być w przyszłości uznane za nieważne. Szlachcie pozostawiono władzę nad chłopami, jednak utraciła ona wyłączne prawo obsadzania urzędów oraz, co ważniejsze, zwolnienie od płacenia podatków.

²⁷ W zasadzie na czele tego sądu stał król jako najwyższy sędzia, wyrokując razem z ławnikami. Jednak wobec częstej nieobecności króla w czasie posiedzeń *Højesteret*, ograniczał się on do zatwierdzania wyroków. Sędziów do tego trybunału wybierał król wg własnej woli, w praktyce utrzymała się jednak zasada, że *Højesteret* składał się w połowie z mieszczan i profesorów prawa, w połowie zaś ze szlachty. Najobszerniejszą i najnowszą zarazem pracą poświęconą *Højesteret* jest dzieło wydane z okazji jego 300-lecia: *Højesteret 1661–1961*, pod red. P. Bagge, J. Lausen Frosta i B. Hjejle, t. 1–2, Kbh 1961 (rec. E.A. Abitz, UfR, 1962, s. 17–36; C. J. Arnholm, TfR, 1961, s. 479–483; Ch. L. Jensen, *Norsk Retstidende*, 1961, s. 240–243; R. Kam, *Juristen*, 1961, s. 110–119). Zob. także S. Juul, *Traek af Højesterets historie gennem 300 aar*, UfR, 1961, s. 43–52; T. Nielsen, *Højesteret – tre hundrede aar*, UfR, 1961, s. 53–63; H. Petersen, *Højesteret og de øvrige Domstole*, *Juristen*, 1961, s. 138–146; S. Vedel, *Højesteret under Enevældens fra 1661 indtil 1790*, Kbh 1888.

urzędnicy królewscy (*amtsmaend*). Jednakże zakres kompetencji tych urzędników został, w porównaniu z uprawnieniami dotychczasowych administratorów lenn, poważnie ograniczony. Osobnym urzędnikom powierzono zarząd dóbr koronnych oraz pobieranie podatków.

Opisane powyżej wydarzenia otworzyły drogę do rozwoju absolutyzmu w Danii i tym samym stworzyły podstawę do opracowania nowego prawa fundamentalnego, *Kongeloven*²⁸. Prawo to stanowiło niejako formalny program zawierający nowe zasady ustrojowe wprowadzone po roku 1660. Prawo królewskie (*Kongeloven*) z 1665 roku jest jednym z ciekawszych politycznych i prawnych dokumentów XVII wieku²⁹. Ta sui generis „konstytucja” utwierdzająca absolutyzm królewski w Danii pozostała w mocy do 5 czerwca 1849 r., tzn. do momentu wydania Konstytucji lipcowej³⁰. Oceniając wydarzenia poprzedzające przewrót w 1660 roku można stwierdzić, że Fryderyk III od pierwszych dni po wprowadzeniu monarchii dziedzicznej w Danii zamierzał umocnić nowy ustrój za pomocą odpowiedniego aktu prawnego. Wyrażało się to m.in. w deklaracji złożonej 18 października 1660 roku, wydanej w związku ze zwróceniem królowi jego *Haandfaestning*. Król przyrzekał nie tylko wprowadzenie nowej formy rządów, ale również wydanie fundamentalnego prawa, które będzie niejako sankcjonować i utrzymywać nowy porządek.

W tym celu monarcha zwrócił się na początku 1661 r. swoich doradców w Kopenhadze, a następnie do doradców niemieckich kancelarii w Glückstadt, by opracowali projekt aktu, który później nazwano Prawem królewskim (*Kongeloven*). Kancelaria w Glückstadt przedłożyła pod koniec 1661 roku swój projekt królowi. Projekt ten nie zadowolili jednak monarchy, który ciągle jesz-

²⁸ *Kongeloven* doczekało się szeregu opracowań w lit. duńskiej. Podstawowym dziełem poświęconym temu aktowi jest praca K. Fabriciusa, *Kongeloven, Dens Tilblivelse og Plads i Samtidens natur og arveretlige Udvikling*, Kbh 1920 (rec. E. Arup, *Historisk Tidsskrift*, R. 9, t. 2, s. 387–397). Ponadto wymienić można: Ch. Bruun, *Enevaeldens Indførelse*; J. A. Fridericia, *Frederik III og Enevaelden*, s. 715 i n.; tenże, *Er Kongeloven fra 1665 eller fra 1668?*, *Historisk Tidsskrift*, R. 7, t. 2, s. 217–222; A.D. Jørgensen, *Peder Schumacher Griffenfeld*, Kbh 1893, s. 195 i n.; tenże, *Om den ved Kongeloven fastsatte arvefølge*, *Historisk Tidsskrift*, R. 5, t. 6, s. 241–287. Zob. ponadto: E. Ekman, *Das dänische Königsgesetz von 1665*, [w:] *Absolutismus*, oprac. W. Hubatsch, Darmstadt 1973, s.223–227; tenże, *The Danish Royal Law of 1665*, *Journal of Modern History*, t. 29, 1957, s. 102 i n. *Kongeloven* wraz z większością zachowanych materiałów związanych z pracami przygotowawczymi wydane zostało przez A. D. Jørgensena, *Kongeloven og Dens Forhistorie*, Kbh 1886 (przedruk: Kbh 1973). (Rec.: P. Johs. Jørgensen, *UfR*, 1921, s. 92–99).

²⁹ Żadne inne państwo w tym okresie nie miało podobnego prawa dla ochrony swojej władzy. *Kongeloven* było, jak twierdzi J. A. Fridericia, „jedynym spisaniem prawem w cywilizowanym świecie, które określa władzę królewską, jako absolutną we wszystkich tego konsekwencjach.” Zob. *Danmarks Historie*, t. 8, s.130.

³⁰ Wydanie Konstytucji 5 VI 1849 roku nie spowodowało utraty mocy obowiązującej wszystkich postanowień *Kongeloven*. Postanowienia o porządku sukcesji obowiązywały do 31 VII 1853 roku, kiedy weszło w życie Prawo o następstwie tronu, a dwa przepisy dotyczące książąt i księżniczek (art. 21 i 25 *Kongeloven*) obowiązują do dziś.

cze w wielu ważnych punktach dotyczących nowego ustroju wykazywał niepewność i niezdecydowanie. Nową redakcję *lex regia*³¹ powierzono dwóm gorącym zwolennikom absolutyzmu: Sørenowi Kornerupowi oraz późniejszemu twórcy *Danske Lov*, Rasmusowi Vindingowi. Ich projekt, zachowany w rękopisie, określany jako *lex regla Fridericii Tertii*, pochodzący prawdopodobnie z 1663 roku, nie został również podniesiony do rangi obowiązującego prawa³². Można jednak stwierdzić, że projekt ten miał pewne znaczenie dla prac nad *Kongeloven*, które do końca doprowadził sekretarz królewski Peder Schumacher, późniejszy hrabia Griffenfeld. Opierając się na projekcie kancelarii w Glückstadt i projekcie Kornerupa i Vindinga oraz na rozwijanych wówczas w Europie teoriach państwa, które preferowały silną i niepodzielną władzę królewską jako idealną formę rządów, Schumacher opracował łaciński tekst *Kongeloven*³³. Jego ostateczna redakcja ukończona została w drugiej połowie 1665 r.³⁴. W tym samym roku król zaakceptował projekt Schumachera i podpisał go, nie podając jednak treści *Kongeloven* do publicznej wiadomości. Opublikowanie Prawa królewskiego nastąpiło dopiero w 1709 roku, kiedy to

³¹ Termin *lex regia*, zaczerpnięty z prawa rzymskiego, użyty został po raz pierwszy przez doradców z kancelarii w Glückstadt, którzy 21 IV 1661 r. zaproponowali Fryderykowi III wydanie statutu zawierającego zasady sukcesji określając go właśnie jako *lex regia*.

³² W tym projekcie po raz pierwszy sformułowane zostały zasady absolutyzmu królewskiego, jakkolwiek jeszcze nie w tak wyraźnej formie, jak później w *Kongeloven*. Z formalnego punktu widzenia projekt ten był jednak bardzo niedoskonały i już to tylko mogło wykluczyć podniesienie go do rangi ustawy.

³³ P. Schumacher miał bez wątplenia dostęp do starszych projektów, które częściowo wykorzystał redagując *Kongeloven*. Oceniając jednak formę tego aktu należy stwierdzić, że jest ona dziełem samego Schumachera; mając duże doświadczenie w zakresie praktyki sądowej, dobre przygotowanie teoretyczne i niemałe zdolności podołał on trudnemu zadaniu, które powierzył mu Fryderyk III. Ocena ta jednak nie dotyczy wielu zawartych w *Kongeloven* myśli politycznych, zapożyczonych w znacznej części z rozwijanych wówczas w Europie doktryn dotyczących państwa i prawa, a zwłaszcza z nauki (teorii) prawa naturalnego. Np. postanowienia określające zakres władzy królewskiej pochodzą z prac przebywającego wiele lat na dworze Chrystiana IV w charakterze lekarza, Niemca Henninga Arnisaecusa. Art. 1 o stosunku króla do Kościoła powstał prawdopodobnie w części pod wpływem poglądów Hugona Grotiusa. Niektórzy badacze na podstawie analizy zakończenia *Kongeloven* przyjmują pogląd, że zawiera ona myśli Thomasa Hobbesa wyrażone w jego dziele *Leviathan* (wyd. 1651); zob. E. Ekman *Das dänische Königsgesetz*, s. 227–228.

³⁴ Jeżeli chodzi o tę datę, to w lit. duńskiej występują pewne wątpliwości, czy podpisanie tekstu nastąpiło w 1665 roku (P. Johs. Jørgensen) czy około trzy lata później (A.D. Jørgensen, K. Fabricius), tzn. w 1669 roku., kiedy to akt ten został opieczętowany; zob. DR, s. 146.; A. D. Jørgensen, Om den ved Kongeloven fastsatte arvefølge s. 241–287; tenże, *Er Kongeloven fra 1665 eller fra 1668*, Historisk Tidsskrift, R. 7, t. 2, s. 217–222; K. Fabricius, *Kongeloven*, s. 303. Projekt *Kongeloven* zredagowany po łacinie był podstawą do opracowania tekstu duńskiego, który stał się, po zaakceptowaniu i podpisaniu przez króla, prawem obowiązującym. O ile redakcja *Kongeloven* jest niewątpliwie wyłącznym dziełem Schumachera, o tyle ocena, kto miał decydujący wpływ na treść tego prawa, jest nadal sprawą kontrowersyjną. M. in. S. Ellehøj omawiając poważne zainteresowanie się Fryderyka III pracami przygotowawczymi wskazuje na znaczny wkład duńskiego monarchy w opracowanie i nadanie ostatecznego kształtu *Kongeloven*; zob. S. Ellehøj, *Danske Lov og Kongeloven*, [w:] *Danske og Norske Lov i 300 aar*, pod red. D. Tamma, Kbh 1983, s. 6 i n.

ukazało się pierwsze drukowane wydanie tej absolutystycznej „konstytucji”. W pierwszym okresie po podpisaniu *Kongeloven* przez Fryderyka III jego treść utrzymywana była w ścisłej tajemnicy – być może dlatego, że królowa Zofia Amalia uważana była za przeciwniczkę niektórych jego postanowień³⁵. Po objęciu tronu przez Chrystiana V (1670) *Kongeloven* zostało odczytane w Tajnej Radzie, a w 1683 roku część jego postanowień przejęta została przez Kodeks duński króla Chrystiana V (*Danske Lov*)³⁶.

Kongeloven rozpoczyna się długim wprowadzeniem, w którym podane są motywy jego wydania³⁷. Uzasadnia ono z jednej strony wprowadzenie absolutyzmu przeznaczeniem boskim, z drugiej strony, podkreśla dobrowolne lecz zarazem nieodwołalne, zarówno skasowanie *Haandfaestning*, jak i przekazanie królowi całej władzy w państwie przez lud³⁸. Jest to swoista kombinacja teokratyzmu i prawa naturalnego. Prawo królewskie składa się z 40 artykułów. Artykuły 1–7 omawiają zakres i treść władzy królewskiej oraz formę jej sprawowania. Według *Kongeloven* król posiadał nieograniczoną władzę³⁹. Był najwyższym i jedynym prawodawcą (art. 3)⁴⁰, najwyższym sędzią zarówno w sprawach duchownych, jak i świeckich (art. 2)⁴¹, naczelnym zwierzchnikiem sił zbrojnych, głową Kościoła protestanckiego (art. 6)⁴². Król miał prawo nakładać podatki i inne ciężary na wszystkich swoich poddanych (art. 5)⁴³

³⁵ W lit. duńskiej najczęściej spotkać można pogląd, że Fryderyk III utrzymywał treść *Kongeloven* w tajemnicy, ponieważ wg tego prawa królowa Zofia Amalia mogła być wykluczona z ewentualnych rządów opiekuńczych oraz mogła być niezadowolona z zasad następstwa tronu. Kiedy Ch. Gabel namawiał króla do opublikowania *Kongeloven*, Fryderyk III miał powiedzieć, jak twierdzi G. Olsen „Pozwól mi mieć pokój z królową w domu”; zob. *Danmarks Historie*, t. 8, s. 130. Spotkać można również hipotezę, że Fryderyk III obawiał się, że ogłoszenie *Kongeloven* może podzielać prowokująco na poddanych i może być źle odebrane poza granicami Danii. Przypuszczenie to nie jest, jak się wydaje, pozbawione podstaw, jako że przedstawiciele szwedzkiej i niemieckiej szlachty na wieść o powstaniu *Kongeloven* wyrażali ubolewanie nad utraconą wolnością swoich duńskich braci. Poseł angielski w Kopenhadze R. Molesworth wspominając o Prawie królewskim w swej korespondencji pisze m. in.: „Narodowi chwala pozostanie za skucie własnych kajdan i pierwszeństwo bez zastrzeżeń dla posłuszeństwa – szczęście, którego jak sądzę, żaden Anglik nie pozazdrości” zob. E. Ekman, *Das Dänische Königsgesetz*, s. 228.

³⁶ Kodyfikacji tej, uchodzącej za jedno z najważniejszych osiągnięć prawodawstwa absolutystycznego, pod wieloma względami wyprzedzającej swoją epokę poświęcona została monografia w języku polskim; zob. A. Gaca, *Kodeks duński Chrystiana V z roku 1683. Geneza i znaczenie*, Acta Univ. Copernici, Prawo XXIII, z. 154, Toruń 1985. Problem wpływu postanowień *Kongeloven* na *Danske Lov* (DL I-1-1 i I-2-1) omówił szerzej S. Ellehøj, op. cit. s. 1-17

³⁷ Do poniższej analizy treści Prawa królewskiego wykorzystane zostało ostatnie źródłowe wydanie *Kongeloven* zawarte w: *Danske Forfatningslove 1665-1953*, wyd. J. Himmelstrup, J. Møller, Kbh 1970, s. 11-27.

³⁸ Ibidem 14 i n.

³⁹ Ibidem 16-17.

⁴⁰ W myśl nowych zasad władza ustawodawcza miała należeć wyłącznie do króla, który zgodnie z art. 3 *Kongeloven* „sam jeden posiadał najwyższą władzę stanowienia praw, według własnej woli i upodobania”; Ibid., s. 16-17.

⁴¹ Ibidem s. 16-17

⁴² Ibidem s. 17

⁴³ Ibidem s. 17

oraz mianować bądź usuwać urzędników (art. 4)⁴⁴. Do niego należała decyzja o wojnie i pokoju. Królewskie obowiązki były nieliczne: monarcha miał być wiernym luteraninem (art. 1)⁴⁵ i nie wolno mu było umniejszać swojej władzy absolutnej (art. 26)⁴⁶, dzielić państwa (art. 20)⁴⁷ ani zmieniać Prawa Królewskiego (art. 3)⁴⁸. Prawo to zawiera również przestrożę „aby nikt nie uzurpował sobie żadnego z uprawnień królewskich”. Takie postępowanie będzie wg Kongeloven surowo karane jako zbrodnia przeciwko majestatowi.

Artykuły 8–14 mówią o pełnoletności króla oraz o ustanawianiu rządów opiekuńczych (regencji). Król uznany jest za pełnoletniego z chwilą ukończenia 13 i rozpoczęciem 14 roku życia (art. 8)⁴⁹. Dopóki król nie osiągnie tego wieku opieka nad nim i rządy w jego imieniu sprawowane mają być przez te osoby i w taki sposób jak to pisemnie nakazał panujący król przed swoją śmiercią. W przypadku braku takiego rozporządzenia regentką miała być królowa-wdowa będąca rodzoną matką niepełnoletniego króla, sprawująca rządy wraz z siedmioma najwyższymi rangą członkami rady królewskiej (art. 9)⁵⁰. Jeśli królowa umrze lub zawrze związek małżeński, to regentem ma być najbliższy krewny króla spośród książąt krwi, mieszkający w Królestwie. Warunkiem jest, by miał on ukończone 17 lat (art. 10)⁵¹. Jeżeli te warunki nie są spełnione, to siedmiu członków rady królewskiej miało samodzielnie sprawować opiekę nad małoletnim królem i sprawować rządy w jego imieniu (art. 11)⁵². W razie śmierci któregoś z członków rady regencyjnej, pozostali powinni niezwłocznie wybrać odpowiednio godną osobę na jego miejsce (art. 12)⁵³. Regent(ka) i wszyscy współrządzający opiekunowie mają nie tylko zaprzysiąc królowi wierność i posłuszeństwo lecz również to, że ich opieka i rządy nie uszczuplą absolutnej, suwerennej władzy króla oraz jego praw dziedzicznych (art. 13)⁵⁴. Po złożeniu przysięgi i objęciu rządów członkowie rady regencyjnej mają obowiązek przeprowadzić spis dóbr koronnych, twierdz, klejnotów, pieniędzy oraz dokonać bilansu wydatków i przychodów królewskich, na podstawie których określić można stan królestwa w chwili rozpoczęcia regencji, by potem można było królowi zdać rachunek z rządów, gdy osiągnie on pełnoletność (art. 14)⁵⁵.

⁴⁴ Ibidem s. 17

⁴⁵ Ibidem s. 16

⁴⁶ Ibidem s. 22

⁴⁷ Ibidem s. 20

⁴⁸ Ibidem s. 17

⁴⁹ Ibidem s. 17

⁵⁰ Ibidem s. 18

⁵¹ Ibidem s. 18

⁵² Ibidem s. 18

⁵³ Ibidem s. 18

⁵⁴ Ibidem s. 18–19

⁵⁵ Ibidem s. 19

Artykuły 15–18 podkreślają zasadę dziedziczności tronu, uniezależniając objęcie tronu przez następcę z chwilą śmierci poprzednika od jakichkolwiek procedur, składanych przysięg lub zobowiązań. Jedynym ograniczeniem jest nakaz, by akt koronacji odbył się w kościele (art. 16)⁵⁶. Artykuł 19 mówi o niepodzielności ziem Królestwa i nieuszczipianiu wszelkiej własności Korony. Artykuły 20–25 dotyczą książąt i księżniczek krwi. Zapewniając im zgodne z ich pozycją i urodzeniem uposażenie (art. 20)⁵⁷, zakazuje się im zarazem zawierania związku małżeńskiego, opuszczania kraju lub wstępowania w obcą służbę bez królewskiego pozwolenia (art. 21)⁵⁸. W przypadku naruszenia prawa nie mogą oni odpowiadać przed żadnym innym sędzią jak tylko przed samym królem lub osobą, którą król wyznaczy (art. 25)⁵⁹.

Jak wyżej powiedziano, art. 26 mówi o obowiązku królewskich następców chronienia, umacniania i nieuszczipiania absolutyzmu, traktując zarazem wszelkie wystąpienia przeciwko władzy monarszej, w kształcie nadanym jej przez *Kongeloven*, jako zbrodnie obrazy majestatu.

Ostatnie czternaście artykułów (27–40) zawiera porządek sukcesji tronu w Danii i Norwegii. Władzę królewską dziedziczyć mogą zarówno mężczyźni jak i kobiety, zrodzeni w zawartym zgodnie z prawem związku małżeńskim. Główna zasada stanowi jednak, że mężczyźni mają zawsze pierwszeństwo przed kobietami. Wśród mężczyzn w pierwszej kolejności dziedziczy władzę pierworodny syn monarchy.

Przechodząc do podsumowania należy zauważyć, że *Prawo królewskie* z 1665 roku jest, jak się wydaje, jedną z najciekawszych inicjatyw ustawodawczych XVII wieku. Obowiązywało ono w Danii do połowy XIX wieku, gdy weszła w życie nowa, demokratyczna konstytucja, wzorowana na konstytucji amerykańskiej oraz konstytucjach francuskich wraz z ich katalogiem praw obywatelskich i ideą podziału władzy Monteskiusza. Biorąc to pod uwagę należy dodać, że będąc w mocy blisko dwa wieki *Kongeloven* jest do dzisiaj najdłuższą obowiązującą, spisaną konstytucją europejską.

Król Fryderyk III wprowadzając absolutyzm stworzył zarazem bardziej racjonalny system administracyjny i prawny, uniezależniając się, od nielicznej wprawdzie, ale dominującej dotychczas zarówno w sferze ekonomicznej jak i politycznej, arystokracji. Zmiana ustroju nie została wymuszona przez krwawą rewolucję. Król i jego zwolennicy rozumiejąc, że zmiana ustroju jest koniecznością, mając poparcie mieszczaństwa (którego znaczenie w wieku XVII znacznie wzrosło), części duchowieństwa i armii, podjęli zwycięską walkę o wzmocnienie władzy monarszej i podniesienie autorytetu tronu. Należy zgodzić się z poglądem dwóch wybitnych polskich historyków Władysława Kopczyńskiego i Władysława Czaplińskiego, którzy dostrzegając pewne ana-

⁵⁶ Ibidem s. 19–20

⁵⁷ Ibidem s. 20–21

⁵⁸ Ibidem s. 21

⁵⁹ Ibidem s. 21

logie do rozwoju systemów politycznych Danii i Rzeczypospolitej podkreślali niebezpieczeństwo grożące duńskiej monarchii w przypadku trwania w dotychczasowym kształcie. W. Czapliński, oceniając sytuację polityczną w Danii w poł. XVII wieku, pisze: „Można więc chyba bez przesady powiedzieć, że tym samym Dania wkraczała na drogę, która mogła ją zaprowadzić do ustroju rzeczypospolitej szlacheckiej na modłę polską”⁶⁰. Zdaniem W. Konopczyńskiego „wołał o naprawę cały ustrój społeczno – państwowy, zagrożony podobnym skrzywieniem jak w Polsce”⁶¹.

O tym, jaką rolę we wprowadzeniu i utrwalaniu nowego ładu politycznego w Królestwie odegrało *Kongeloven* trudno jest – jak sądzimy – do dzisiaj w pełni ocenić. Absolutyzm był niewątpliwie zabezpieczony poprzez jego wydanie w takim stopniu, w jakim mógł to uczynić akt prawny. Żadne inne królestwo w tym okresie nie posiadało podobnego prawa stworzonego dla usankcjonowania i ochrony silnej, suwerennej i niepodzielnej władzy monarszej. Dlatego wydaje się, że nie ma przesady w słowach znanego duńskiego historyka J. A. Fridericii, który napisał, że „*Kongeloven* jest jedynym, spisany prawem w cywilizowanym świecie, które określa władzę królewską jako absolutną ze wszystkimi tego konsekwencjami”⁶².

⁶⁰ W. Czapliński, K. Górski, *Historia Danii*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965, s. 203

⁶¹ W. Konopczyński, *Czasy absolutyzmu 1648–1788*, s. 273

⁶² *Danmarks Historie*, pod red. J. Danstrup a i H. Kocha, t. 8, s. 130; por. J. A. Fridericia, *Frederik III og Enevældens Indførelse*, [w:] *Historisk Tidsskrift*, 5 R, VI B, s. 810

